

Т. О. Ковалькова,
А. А. Тимошенко

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ КОМПОНЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті досліджується взаємозв'язок ціннісно-смислових та індивідуально-психологічних компонентів у процесі формування професійної спрямованості майбутніх психологів. На основі аналізу наукової літератури узагальнено теоретичні засади окресленої проблеми. Проведено емпіричне дослідження взаємозв'язку ціннісно-смислових та індивідуально-психологічних компонентів у процесі формування професійної спрямованості майбутніх психологів. Виявлено, що майже половина студентів має спрямованість на взаємодію у професійній діяльності. Виділено переважання таких цінностей, як: здоров'я (фізичне і психічне), любов (духовна і фізична), цікава робота та наявність хороших і вірних друзів. Досліджено питання щодо відсутності внутрішнього конфлікту між бажаним і доступним. Визначено, що рівень упевненості в собі у переважній більшості майбутніх психологів є середнім; вони не мають проблем з адаптацією до соціального оточення; відкриті до взаємодії з іншими, приймають себе та свої особистісні характеристики, розуміють їх. У статті наголошується на тому, що більше половини студентів упевнені у своєму емоційному ставленні до навколишнього середовища і розуміють свої емоції; у більшості досліджуваних виявлені інтернальний локус контролю, схильність до домінування та лідерства і низький рівень ескапізму. У результаті проведеного кореляційного аналізу визначена наявність негативного помірною зв'язку ступеня вираження внутрішнього конфлікту між бажаним і доступним з рівнем виявлення таких характеристик, як: адаптивність, прийняття себе, прийняття інших, упевненість у собі. Встановлено наявність негативного слабкого зв'язку ступеня вираження внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним з рівнем виявлення таких характеристик, як емоційний комфорт та інтернальність. Помічено наявність позитивного помірною зв'язку ступеня вираженості внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним з рівнем ескапізму у студентів.

Ключові слова: взаємозв'язок, індивідуально-психологічні компоненти, майбутні психологи, спрямованість особистості, ціннісно-смислові компоненти.

Постановка проблеми. Наше суспільство постійно змінюється та розвивається, з'являються

нові тенденції, інші способи мислення. Зокрема, це стосується й сфери професійної діяльності людини. З кожним новим етапом розвитку змінюються й відповідні вимоги до професіоналів

© Ковалькова Т. О., Тимошенко А. А.

сучасності. Нині суспільство просуває ідею, що професіонал — це насамперед та людина, яка не просто добре обізнана в своїй сфері, а й вмотивована розвиватися, вводити певні інновації та розширювати звичні рамки сприйняття професії. Професійна спрямованість психолога являє собою прийняття фахівцем не лише цілей і завдань професійної діяльності, а й інтересів, настанов, переконань і поглядів.

Професійна спрямованість має ключове значення у подальшій професійній діяльності майбутніх психологів. Через відсутність правильно сформованої спрямованості у результаті утворюється колосальна різниця між кількістю вступників та випускників, що справді працюють за фахом. З огляду на це вивчення професійної спрямованості студентів-психологів необхідне передусім для того, щоб заклади освіти звертали особливу увагу на розвиток усвідомленої орієнтації студентів на певний вид професійної діяльності. Адже вони під час навчання отримують необхідні професійні знання, уміння та навички, але не кожен з них може застосувати їх так само успішно, як інші. Деякі студенти можуть досить довго перебувати на етапі адаптації, що призводить до їх розгубленості та невизначеності. Дослідження професійної спрямованості особистості дає змогу допомогти майбутнім фахівцям у період дезорієнтації та невпевненості для подальшого успішного навчання і опанування професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що вивченню професійної спрямованості особистості приділили увагу багато вчених. Так, питання особливостей професійної спрямованості студентів і, зокрема, майбутніх фахівців-психологів досліджували такі науковці: Т. М. Данилова, О. М. Кокун, Л. Г. Подоляк, Т. Є. Тітова, Н. Ф. Шевченко, В. І. Юрченко. Наприклад, Т. М. Данилова вивчала структуру професійної спрямованості особистості та описала чотири види професійної спрямованості студентів — майбутніх психологів [1]. О. М. Кокун у своїх дослідженнях зосередив увагу на професійному становленні фахівців у професії типу «людина — людина» [2]. Т. Є. Тітова вивчала особливості професійної спрямованості особистості студентів-психологів з різним рівнем саморегуляції [3]. Н. Ф. Шевченко у своїх дослідженнях професійної спрямованості майбутніх психологів наголошував

на виявленні специфіки ціннісно-смыслових та мотиваційних компонентів [4].

Не вирішені раніше складові загальної проблеми. Недостатньо дослідженими залишаються соціально-психологічні особливості професійної спрямованості майбутніх психологів.

Формулювання цілей статті.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку ціннісно-смыслових та індивідуально-психологічних компонентів у процесі формування професійної спрямованості майбутніх психологів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. На основі аналізу наукової літератури узагальнити теоретичні засади проблеми професійної спрямованості майбутніх психологів.

2. Проаналізувати результати емпіричного дослідження взаємозв'язку ціннісно-смыслових та індивідуально-психологічних компонентів у процесі формування професійної спрямованості майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Професійна спрямованість особистості є невід'ємною складовою у виборі професії та її безпосередньому освоєнні людиною. У процесі дослідження професійної спрямованості особистості насамперед варто проаналізувати саме поняття «спрямованість особистості», з якого й випливає «професійна спрямованість». Так, М. Й. Варій вбачає спрямованість особистості як властивість особистості, що становить систему внутрішніх спонукань, взаємопов'язаних між собою, які спрямовують та орієнтують особистість, її життєвий шлях у просторі та часі [5].

Розглядаючи поняття спрямованості у контексті гуманістичної психології, тобто з точки зору А. Маслоу та його послідовників, варто зазначити, що спрямованість пов'язана з поняттям самоактуалізації. Інакше кажучи, саме визначення спрямованості особистості трактується як прагнення до самоактуалізації. У свою чергу, самоактуалізація характеризується як певна відповідність людини власній природі, прагнення до актуалізації того потенціалу, що закладений у ній [6].

Проаналізувавши ці дві точки зору, можна зробити висновок: спрямованість особистості характеризується внутрішніми спонуканнями, прагненнями, які активізують потенціал людини, що впливає на її життєвий шлях.

Тож спрямованість особистості — це властивість, що являє собою сукупність мотивів,

інтересів, прагнень, цінностей. Потреба введення поняття «професійна спрямованість» з'явилася з огляду на специфіку цінностей, установок, нахилів, мотивів, інтересів, здібностей, прагнень, але у контексті професійного розвитку людини. З цього вбачається, що професійна спрямованість — важливий і невід'ємний аспект загальної спрямованості. Адже розвиток особистості, а саме формування її мотиваційно-трудової сфери, відбувається безпосередньо в професійній діяльності. Людина є суб'єктом трудової діяльності, а професійна спрямованість — один із проявів цієї діяльності. Тобто загальна спрямованість особистості є своєрідним підґрунтям професійної спрямованості особистості і впливає на неї.

У становленні особистості важливе значення має процес професійного розвитку. Професійну спрямованість особистості можна охарактеризувати як внутрішнє джерело професійного розвитку й особистісного зростання людини як суб'єкта професійної діяльності. Отже, професійна спрямованість розглядається як невід'ємний компонент у формуванні професіоналізму майбутніх фахівців. Виявляється вона насамперед у позитивному ставленні до своєї професії чи майбутньої професійної діяльності, у прагненні та бажанні розвиватися, вдосконалюватися в обраній сфері, а також у схильності та інтересі до професійної діяльності. Професійна спрямованість передбачає прийняття людиною цінностей, завдань професійної діяльності та зацікавленість у ній.

Наведемо трактування поняття професійної спрямованості в психологічній літературі. На думку Б. О. Федоришина, професійна спрямованість особистості — це психологічна готовність людини до вибору майбутньої професійної діяльності [7]. Особистість із розвинутою професійною спрямованістю буде не просто зацікавленою в своїй майбутній професійній діяльності, але й чітко усвідомлюватиме усі процеси, аспекти обраної професії. Отже, професійну спрямованість не варто розглядати як поверхневу зацікавленість майбутньою професією, це поняття стосується глибинної зацікавленості процесом професійної діяльності, схильності до вивчення усіх фактів, пов'язаних із робочим процесом.

У свою чергу, В. О. Прядун розглядає професійну спрямованість як компонент загальної

спрямованості особистості, безпосередньо пов'язаний з мотиваційною складовою, яка формує позитивне ставлення до професії, прагнення застосовувати свої знання та здібності, отримувати досвід у галузі майбутньої професії, а також бажання самореалізації в обраній сфері діяльності [8].

Л. М. Шевченко визначає професійну спрямованість особистості як один із суттєвих її компонентів. На думку вченого, професійна спрямованість виявляється саме в зосередженості особистості на предметі професійної діяльності, бажанні глибше пізнати, вивчити його, набути професійних навичок, знань та умінь [9].

Спираючись на наведені вище трактування професійної спрямованості, загалом можна охарактеризувати це поняття як інтегроване, яке належить до компонентів загальної спрямованості особистості, а також безпосередньо пов'язане з мотиваційною сферою. Професійна спрямованість формує позитивне ставлення людини до професії, прагнення розвиватись у ній, набувати та застосовувати знання і досвід, здійснити самореалізацію в обраній галузі.

Професійна спрямованість студентів-психологів досліджувалася багатьма вченими. Так, О. С. Толков мав на меті виявити провідний тип спрямованості студентів-психологів. Науковець зазначає, що спрямованість особистості формує її діяльність та взаємодію в соціумі, колективі. Згідно з висновками цього вченого майже половина студентів мають спрямованість на взаємодію, тобто на спілкування. Це очікуваний результат, адже особистість з таким типом спрямованості ставить в центрі уваги сферу людських взаємовідносин, переживання окремої людини [10].

Досліджуючи професійну спрямованість студентів-психологів, О. Л. Мачушник виявив, що рівень професійної спрямованості студентів психологічного напрямку, які мають на меті в майбутньому працювати за обраною спеціальністю, є значно вищим, ніж у студентів, які ще не визначилися або взагалі не планують надалі працювати за фахом [6]. Крім того, науковець зазначає, що рівень професійної спрямованості студентів-психологів залежить від кількості часу, який вони провели у закладах вищої освіти, тобто від кількості років навчання. Це аргументується тим, що в групах студентів-психологів рівень професійної спрямованості на першому

курсів значно нижчий, ніж рівень професійної спрямованості студентів на четвертому курсі навчання. Дослідник зауважує, що саме специфіка навчальних предметів, їх викладання, вплив викладачів, виконання різноманітних навчальних завдань, а також безпосередньо навчальна практика — уся ця діяльність допомагає підвищити рівень професійної спрямованості студентів, зокрема переорієнтувати тих, хто ще перебуває на етапі невизначеності, та налаштувати їх на те, що вибір ними професії був насправді правильним [6]. Тому професійна спрямованість студентів-психологів на різних етапах навчання відрізняється.

На основі досліджень Л. П. Бутузової, Т. А. Каткової, Л. М. Кобильник, С. К. Мельничука, П. О. Севост'янова, О. В. Сечейко, Н. Л. Шеленкової було визначено взаємозв'язок між ціннісно-смысловими та індивідуально-психологічними компонентами у процесі формування професійної спрямованості особистості. Я. І. Поторій вважає, що ціннісні орієнтації здатні пробудити в людині бажання, наміри та інтереси, спрямовані на якийсь конкретний вид діяльності [11]. У своєму дослідженні П. О. Севост'янов звертає увагу на значущість цінностей та смислів у професійному виборі людини. На думку дослідника, смисли — це мета життя людини, а її смисложиттєві орієнтації визначають певні напрями, де особистість може реалізувати зазначені смисли. Науковець наголошує на важливій ролі смислів у формуванні відкритості досвіду. Саме це впливає на можливість особистості навчатися та розвиватися [12]. З огляду на викладене робимо висновок, що цінності, сформовані в процесі виховання, та життєві смисли людини, які певним чином визначають її призначення, досить важливі в професійному становленні особистості.

Оскільки значення професійної спрямованості є вирішальним у подальшій професійній діяльності майбутніх психологів, було проведено емпіричне дослідження взаємозв'язку ціннісно-смыслових та індивідуально-психологічних компонентів у процесі формування професійної спрямованості майбутніх психологів. Вибірка становила 52 студенти, що навчаються за спеціалізацією «Психологія» у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана, 1–4 курси, віком від 16 до 21 року. Емпіричне дослідження

проводилося в онлайн-форматі з використанням гугл-форм.

Застосовано такі психодіагностичні методики, як:

1. Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса (Опитувальник Смекала-Кучера).
2. Методика О. Фанталової «Рівень співвідношення “цінності” і “доступності” в різних життєвих сферах» (модифікація І. Субашкевич).
3. Тест упевненості у собі Рейзаца (Rathus Assertiveness Schedule, RAS).
4. Методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса й Р. Даймонд (СПА).

Насамперед розглянемо отримані результати за методикою діагностики спрямованості особистості Б. Басса (Опитувальник Смекала-Кучера). В результаті діагностики студентів-психологів було виявлено, що тип спрямованості на справу мають 31 % загальної кількості. Отже, зазначена кількість респондентів орієнтована на суть професії, її завдання; мотивація студентів до праці пов'язана безпосередньо зі змістом їхньої майбутньої професійної діяльності. Такі студенти прагнуть до пізнання та отримання нових навичок. Наявність цього типу спрямованості у майбутніх психологів характеризує їх як таких, що бажують працювати у цій сфері саме через свою захопленість професією та пов'язаними з нею речами.

Тип спрямованості на спілкування мають 40 % загальної кількості респондентів. Студенти з цим типом спрямованості прагнуть до співпраці з людьми, до побудови міцних відносин у професійній діяльності, головний їхній мотив може полягати у тому, щоб обрати професію за суспільною значущістю, в результаті чого отримати суспільне визнання і при цьому розширити коло спілкування. Вибір професії психолога у студентів з таким типом спрямованості також може бути пов'язаний із тим, що вони прагнуть до отримання схвалення й прихильності інших людей.

Тип спрямованості на себе був виявлений у 29 % респондентів. Ця частина студентів керується здебільшого приватними мотивами в професійній діяльності, вони прагнуть бути першими у своїй справі, при цьому найчастіше ігнорують потреби інших. Для майбутніх психологів цей тип спрямованості не є бажаним через виявлення переваги саме до особистісних

мотивів. Отже, у майбутніх психологів переважає тип спрямованості на взаємодію.

Розглянемо результати дослідження ціннісно-смыслової сфери майбутніх психологів за методикою О. Фанталової «Рівень співвідношення “цінності” і “доступності” в різних життєвих сферах» (модифікація І. Субашкевич). Було визначено, що в системі цінностей майбутніх психологів переважають такі: здоров'я (фізичне і психічне), любов (духовна і фізична), цікава робота та наявність хороших і вірних друзів. Результати дослідження засвідчили, що цінності, які відгукуються у студентів найменше, це краса природи і мистецтва та творчість (можливість творчої діяльності). Натомість з-поміж цінностей, що є найбільш значущими у професійній діяльності, майбутні психологи виділили наступні: здоров'я (фізичне і психічне) та впевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів). До цінностей, які є найменш значущими для їхньої професійної діяльності, студенти віднесли: красу природи і мистецтва та щасливе сімейне життя. Відповідно, можна зробити висновки про те, що в ціннісно-смысловій сфері майбутніх психологів наразі переважає здоров'я — як психічне, так і фізичне. Це може пояснюватися тим, що за відсутності здоров'я більшість інших цінностей втрачають свою значущість для людини. Зокрема, психічне здоров'я майбутніх психологів є головною передумовою для успішної професійної діяльності. Крім того, майбутні психологи визначають впевненість у собі як одну зі значущих цінностей для своєї професійної діяльності.

Наведемо результати дослідження щодо наявності внутрішнього конфлікту між бажаним і доступним. Низький рівень розходження між цінностями та їх доступністю мають 96 % студентів, середній рівень — 4 % респондентів, високого рівня розбіжностей між бажаним і доступним не має жоден із досліджуваних. Отже, переважна більшість студентів не має внутрішнього конфлікту щодо розбіжностей між бажаним і доступним, що є важливою передумовою для успішного розвитку високого рівня професійної спрямованості майбутніх психологів.

Розглянемо отримані дані за *Тестом упевненості в собі Рейзака (Rathus Assertiveness Schedule, RAS)*. Дуже низького рівня впевненості у собі не виявлено у досліджуваних, низький рівень упевненості в собі мали 6 % респондентів,

середній рівень спостерігався у 88 % досліджуваних, високий рівень був вимірний у 6 % респондентів, занадто високого рівня впевненості в собі не було виявлено в жодного студента, що брали участь у дослідженні.

Отже, на основі отриманих результатів можна зробити висновок про те, що рівень упевненості у собі в переважній більшості майбутніх психологів є середнім. Також наявний відсоток не впевнених у собі студентів, на що варто звернути увагу. Середній рівень впевненості у собі — позитивний результат, проте слід зауважити, що цей тест також вказує на рівень асертивності студентів. Отже, для майбутніх психологів дуже важливо не тільки зберігати середній рівень, але й прагнути досягнення більшого. Адже для студентів-психологів рівень асертивності є досить важливим показником з огляду на специфіку їхньої майбутньої професійної діяльності.

Наступними варто розглянути отримані результати за методикою соціально-психологічної адаптації К. Роджерса й Р. Даймонд (СПА). За шкалами адаптивності та дезадаптивності 19 % загальної кількості досліджуваних отримали результати, які відповідають нормі, тобто знаходяться в зоні невизначеності. Тож це можна охарактеризувати як недостатню адаптованість, проте й не повну дезадаптованість до соціального середовища, в якому знаходяться студенти. Варто зазначити, що деякі респонденти є студентами першого курсу, тому цілком передбачувано, що їм ще не вдалося повністю адаптуватися до умов середовища, в якому вони знаходяться. Відповідно, 81 % загальної кількості досліджуваних не мають проблем з адаптацією до соціального середовища.

Згідно з результатами дослідження за шкалами прийняття — неприйняття себе 17 % досліджуваних знаходяться в зоні невизначеності, тобто наразі ці студенти не мають чіткого сприйняття себе і шкали прийняття та неприйняття себе у них коливаються приблизно на однаковому рівні, що свідчить про певну невизначеність. Також зауважимо, що переважна більшість цих респондентів є саме студентами першого курсу. Крім того, 2 % досліджуваних отримали високий показник за шкалою «неприйняття себе», а отже, ці студенти не сприймають себе та свої особистісні характеристики. Тож 81 % майбутніх психологів мають високі показники за шкалою «прийняття себе», що свідчить

про їхнє позитивне сприйняття себе та своїх особистісних характеристик.

Згідно з отриманими даними, за шкалами прийняття — неприйняття інших результати наступні: 87 % досліджуваних мають високий рівень за шкалою «прийняття інших», що свідчить про те, що переважна більшість студентів потребує взаємодії з іншими людьми, прагне до цього та хоче бути частиною суспільства. Відповідно, 11 % респондентів отримали результат у межах норми, що вказує на певну невизначеність у тому, чи прагнуть студенти до взаємодії з іншими, чи навпаки намагаються уникати спілкування. Респонденти з такими результатами є студентами перших і других курсів. Крім того, лише 2 % студентів мають високий результат за шкалою «неприйняття інших», що свідчить про те, що вони не потребують і не прагнуть до спілкування та взаємодії з оточуючими та уникають комунікацій з іншими. Отже, було визначено, що переважна більшість студентів — майбутніх психологів є відкритими до взаємодії з людьми, які їх оточують, прагнуть спілкуватися, знаходити друзів та бути в соціумі.

Відповідно до результатів, отриманих за шкалами емоційного комфорту — емоційного дискомфорту, 87 % досліджуваних мають високий показник за шкалою «емоційний комфорт», що свідчить про високий рівень упевненості в емоційному ставленні респондентів до подій, які відбуваються навколо них, вони впевнені у своїх відчуттях та емоціях. Відповідно, 13 % студентів мають високі показники за шкалою «емоційний дискомфорт». Це свідчить про те, що такі студенти не відчувають упевненості в своєму емоційному ставленні до подій, які відбуваються в соціальному середовищі навколо них, унаслідок чого може спостерігатися певна пригніченість та в'ялість. Отож результати за зазначеною шкалою вказують на те, що переважна більшість майбутніх психологів знаходяться в емоційно комфортному стані: вони приймають, розуміють та впевнені у емоційному ставленні до подій середовища, в якому знаходяться.

Згідно з результатами, отриманими за шкалами внутрішнього — зовнішнього контролю, 85 % респондентів мають високі показники за шкалою «внутрішній контроль», що вказує на наявність у них інтернального локусу контролю. Це означає, що такі студенти схильні насамперед

шукати причини поразок у собі, тобто приписують відповідальність за все, що вони вчиняють, лише власним зусиллям, здібностям та іншим характеристикам. Відповідно, 15 % респондентів мають високі показники за шкалою «зовнішній контроль», що свідчить про наявність у них екстернального локусу контролю. Зазначене характеризує їх як особистостей, схильних перекладати відповідальність за свої вчинки чи певні події на зовнішні сили, які вони не можуть контролювати. Такі особистості зазвичай більш тривожні та конформні. Результати за цими шкалами свідчать про те, що переважна більшість майбутніх психологів має інтернальний локус контролю, що характеризує їх як наполегливих, послідовних, схильних до самоаналізу та врівноважених особистостей.

Відповідно до результатів, отриманих за шкалами домінування — підлеглості, 67 % студентів мають високі показники за шкалою «домінування». Це означає, що такі студенти прагнуть до лідерства, хочуть керувати у вирішенні певних групових завдань, самостійні та незалежні у своїх вчинках. 31 % досліджуваних мають високі показники за шкалою «підлеглість», що свідчить про прагнення студентів бути підлеглими комусь, виконувати доручені завдання, залежати від інших особистостей, які є лідерами. Окрім того, лише 2 % респондентів мають результат, що належить до зони норми. Це вказує на невизначеність у результатах за зазначеними шкалами. Тож результати за цією шкалою свідчать про те, що переважній більшості студентів-психологів притаманна схильність до домінування, лідерства, прагнення керувати при виконанні поставлених завдань.

Згідно з результатами за шкалою «ескапізм» було виявлено, що 90 % досліджуваних мають низький рівень вираження ескапізму, тобто такі студенти не схильні до уникання, ігнорування чи втечі від проблемних ситуацій. Відповідно, 10 % респондентів мають високі показники за цією шкалою, що свідчить про їхню схильність до уникання проблем, ігнорування їх і також про можливість втечу від реальності, у якій людина не хоче розв'язувати проблеми. Отже, результати за цією шкалою вказують на те, що переважна більшість студентів — майбутніх психологів мають низький рівень ескапізму, що характеризує їх як таких людей, які не тікають від проблем, не уникають їх, а вирішують (*табл. 1*).

Таблиця 1

Результати діагностики студентів за методикою соціально-психологічної адаптації
К. Роджерса і Р. Даймонд (СПА), %

Інтегральні показники	Високий рівень	Зона невизначеності	Низький рівень
Адаптація	81	19	0
Самоприйняття	81	17	2
Прийняття інших	87	11	2
Емоційний комфорт	87	0	13
Інтернальність	85	0	15
Прагнення до домінування	67	2	31
Ескапізм	10	0	90

За результатами емпіричного дослідження можна виділити наступні особливості професійної спрямованості майбутніх психологів: майже половина студентів — майбутніх психологів має спрямованість на взаємодію у професійній діяльності.

Стосовно ціннісних орієнтацій студентів, що впливають на професійну спрямованість майбутніх психологів, можна виділити переважання таких цінностей, як: здоров'я (фізичне і психічне), любов (духовна і фізична), цікава робота та наявність хороших і вірних друзів. Тобто для майбутніх психологів цінність цікавої роботи є великою, що характеризує їх як спеціалістів, умотивованих працювати і знайти улюблену справу, яка буде їм до душі. Крім того, майже всі студенти-психологи не мають внутрішнього конфлікту між бажаним і доступним. Стосовно впевненості у собі, яка є одним з головних аспектів формування високого рівня професійної спрямованості майбутніх психологів: у результаті дослідження було визначено, що переважна більшість майбутніх психологів має середній рівень впевненості в собі, що є позитивним результатом, однак вказує на те, що над цим аспектом варто працювати для підвищення зазначеного рівня.

У процесі аналізу аспекту соціально-психологічної адаптації майбутніх психологів було виявлено, що переважна більшість студентів наразі не мають проблем із адаптацією до соціального оточення, в якому знаходяться. Крім того, переважна більшість студентів відкриті до взаємодії з іншими, прагнуть взаємодіяти і створювати контакти з іншими людьми, а також більшість майбутніх психологів приймають себе та свої особистісні характеристики, розуміють їх. Біль-

ше половини студентів упевнені в своєму емоційному ставленні до навколишнього середовища і розуміють свої емоції, а також у більшості досліджуваних був виявлений інтернальний локус контролю, схильність до домінування та лідерства і низький рівень ескапізму.

Наступним кроком було проведення кореляційного аналізу. Для цього було обрано методикою О. Фанталової «Рівень співвідношення “цінності” і “доступності” в різних життєвих сферах» (модифікація І. Субашкевич), методикою соціально-психологічної адаптації К. Роджерса й Р. Даймонд (СПА) та Тест упевненості в собі Рейзаса (Rathus Assertiveness Schedule, RAS). У таблиці 2 наведено результати проведеного кореляційного аналізу Пірсона. Розглянемо їх детальніше.

Дослідження кореляційного зв'язку було проведено між ступенем вираження внутрішнього конфлікту студентів між бажаними та доступними цінностями та такими шкалами, які є важливими для професійної спрямованості майбутніх психологів, зокрема: адаптивність, прийняття себе, прийняття інших, емоційний комфорт, інтернальність (внутрішній контроль), ескапізм та впевненість у собі. Коефіцієнт кореляції між ступенем вираження внутрішнього конфлікту та ступенем адаптації студентів становить $-0,51$, що свідчить про наявність непрямого помірного зв'язку між цими двома явищами. Тобто ми можемо стверджувати: чим вищим є рівень вияву внутрішнього конфлікту між доступними і бажаними цінностями, тим нижче може бути здатність студента до адаптації у новому соціальному середовищі, і навпаки, чим нижче буде рівень прояву конфлікту, тим вище буде здатність до адаптації.

Коефіцієнти кореляції Пірсона

Індивідуально-особистісні характеристики	Ступінь вираження внутрішнього конфлікту між бажаними та доступними цінностями
Адаптивність	-0,51**
Прийняття себе	-0,42**
Прийняття інших	-0,42**
Емоційний комфорт	-0,37**
Інтернальність	-0,36**
Ескапізм	0,48**
Впевненість у собі	-0,54**

Примітка: ** — взаємозв'язок є значущим при $p < 0,01$.

Відповідно, між ступенем вираження внутрішнього конфлікту та рівнем прийняття себе було отримано коефіцієнт $-0,42$, що свідчить про непрямої помірний зв'язок між цими двома явищами. Тож можна стверджувати, що чим вище рівень вираження внутрішнього конфлікту між бажаним і доступним, тим нижче буде рівень прийняття себе студентами, і навпаки — чим нижчим буде рівень вираження конфлікту, тим вище буде рівень прийняття себе. Між ступенем вираження конфлікту та рівнем прийняття інших було отримано коефіцієнт $-0,42$, що свідчить про наявність непрямого помірний зв'язку між цими двома явищами. Тобто чим вищим буде рівень прояву внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним, тим нижчим буде рівень прийняття інших, і навпаки. Відповідно, коефіцієнт кореляції між ступенем вираження конфлікту та емоційним комфортом студентів становить $-0,37$, що свідчить про наявність непрямого слабкого зв'язку між цими двома явищами. Отже, ймовірно, що чим вище буде ступінь вираження внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним, тим нижчим буде рівень емоційного комфорту особистості, і навпаки. Відповідно, коефіцієнт кореляції між ступенем вираження внутрішнього конфлікту та рівнем вираження інтернального локусу контролю становить $-0,36$, що свідчить про наявність непрямого слабкого зв'язку між цими двома явищами. Тож можна стверджувати про ймовірність того, що чим вище буде рівень прояву внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним, тим нижчим буде рівень вираження інтернального локусу контролю, і навпаки. Між ступенем вираження

внутрішнього конфлікту та рівнем ескапізму коефіцієнт кореляції становить $0,48$, що свідчить про наявність прямого помірний зв'язку між цими двома явищами. Тобто можна стверджувати, що чим вище буде рівень прояву внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним, тим вище буде рівень прояву ескапізму, і навпаки. Між рівнем прояву внутрішнього конфлікту та рівнем упевненості в собі коефіцієнт кореляції становить $-0,54$, що свідчить про наявність між цими двома явищами непрямого помірний зв'язку. Тож можна стверджувати, що чим вище буде ступінь прояву внутрішнього конфлікту між бажаним і доступним, тим нижчою буде впевненість у собі, і навпаки.

Отже, на основі проведеного кореляційного аналізу для дослідження взаємозв'язку між ціннісно-смысловими та індивідуально-психологічними компонентами у процесі формування професійної спрямованості можна зробити висновки про те, що існує зв'язок між рівнем прояву внутрішнього конфлікту, що пов'язаний з різницею між бажаними та доступними цінностями, до яких безпосередньо відносяться і цінності, що є важливими для майбутньої професійної діяльності, та індивідуально-психологічними особливостями особистості, які є важливими для формування професійної спрямованості майбутніх психологів. Зокрема, варто зазначити, що цей зв'язок полягає у впливові внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним більшою мірою на адаптивність студентів — майбутніх психологів, на їх прийняття себе та прийняття оточуючих, а також на їхню впевненість у собі. Тож можна стверджувати, що в процесі

розвитку професійної спрямованості майбутніх психологів взаємозв'язок ціннісно-сміслових та індивідуально-психологічних компонентів є таким, що внутрішній конфлікт між бажаними та доступними цінностями у разі високого ступеня вираження може негативно впливати на адаптивність, прийняття себе та інших, а також на впевненість у собі. Крім того, враховуючи, що ці компоненти є основними у формуванні високого рівня професійної спрямованості, можна зробити висновки про те, що внутрішній конфлікт між бажаним і доступним негативно вплине на розвиток професійної спрямованості загалом. Цей вплив полягає, зокрема, і в тому, що за наявності будь-якого внутрішнього конфлікту в особистості виникає почуття фрустрації, незадоволеності життям, знижується рівень продуктивності тощо. Насамкінець, узагальнюючи, варто зазначити, що взаємозв'язок ціннісно-сміслових та індивідуально-психологічних компонентів при формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів є дуже важливим та потребує особливої уваги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Емпірично був досліджений зв'язок ціннісно-сміслових та індивідуально-психологічних компонентів у процесі формування професійної спрямованості з використанням результатів за методиками: «Рівень співвідношення “цінності” і “доступності” в різних життєвих сферах» О. Фанталової (модифікація І. Субашкевич); Тест впевненості у собі Рейзаса (Rathus Assertiveness Schedule, RAS); методикою соціально-психологічної адаптації Роджерса й Даймонд (СПА). У результаті проведеного кореляційного аналізу була визначена наявність негативного помірною зв'язку ступеня вираження внутрішнього конфлікту між бажаним і доступним із рівнем вираження таких характеристик, як: адаптивність, прийняття себе, прийняття інших, упевненість у собі. Встановлено наявність негативного слабкого зв'язку ступеня вираження внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним із рівнем вираження таких характеристик, як: емоційний комфорт та інтернальність; а також наявність позитивного помірною зв'язку ступеня вираженості внутрішнього конфлікту між бажаним та доступним із рівнем ескапізму в студентів. Отже, у висновку можна стверджувати, що існує

зв'язок між ціннісно-смісловими та індивідуально-психологічними компонентами у процесі формування професійної спрямованості, зокрема зв'язок рівня вираження внутрішнього конфлікту між бажаним і доступним із рівнем вираження індивідуально-психологічних особливостей, які є важливими при формуванні високого рівня професійної спрямованості у майбутніх психологів. Перспективним є більш детальне дослідження соціально-психологічних особливостей професійної спрямованості майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Тихолаз С. І. Професійна спрямованість як психолого-педагогічне поняття. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2007. № 21. С. 265–269.
2. Кокун О. М. Особливості професійної спрямованості, компетентності та професійно важливих якостей фахівців професій типу «людина — людина» у порівнянні з фахівцями професій інших типів. *Актуальні проблеми психології*. 2009. Т. 5. Вип. 12. С. 90–97.
3. Тітова Т. Особливості професійної спрямованості студентів-психологів з різним рівнем саморегуляції. *Психологія і особистість*. 2019. № 1 (15). С. 146–157.
DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.1.163997>.
4. Шевченко Н. Ф. Дослідження професійної спрямованості майбутніх психологів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2013. № 1. С. 95–101.
DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2013_1_17.
5. Дідух М. М. Професійна спрямованість як динамічна якість особистості. *Юридична психологія*. 2020. № 1 (28). С. 56–64.
6. Мачушник О. Л. Інтерес до професії як чинник пізнавальної активності майбутніх психологів. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 248–254.
7. Федоришин Б. О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації : дис. ... д. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1996. 380 с.
8. Прядун В. О. Поняття професійної спрямованості майбутнього вчителя математики. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. № 9 (1). С. 28–34.
9. Шевченко Л. М. Професійна спрямованість: методологічний аспект. *Науковий вісник*. 2005. № 88. С. 204–215.

10. Толков О. С. Психологічні особливості спрямованості особистості студентів. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 23. С. 630–639.
11. Поторій Я. І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 2. С. 36–39.
12. Севост'янов П. О. Взаємозв'язок відкритості досвіду та смисложиттєвих орієнтацій у студентів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2017. № 63. С. 12–16.

References

1. Tykholaz, S. I. (2007). Profesiina spriamovanist yak psykholoho-pedahohichne poniattia [Professional focus as a psychological and pedagogical concept]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsiubynskoho. Seriiia "Pedahohika i psykholohiia"* — *Scientific notes of the Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsyubynskyyi. Series "Pedagogy and Psychology"*, 21, 265–269 [in Ukrainian].
2. Kokun, O. M. (2009). Osoblyvosti profesiinoi spriamovanosti, kompetentnosti ta profesiino vazhlyvykh yakosteï fakhivtsiv profesii typu "liudyna — liudyna" u porivnianni z fakhivtsiamy profesii inshykh typiv [Peculiarities of professional focus, competence, and professionally important qualities of specialists in "human — human" professions compared to specialists in other types of professions]. *Aktualni problemy psykholohii — Actual problems of psychology*, 5, 12, 90–97 [in Ukrainian].
3. Titova, T. (2019). Osoblyvosti profesiinoi spriamovanosti studentiv-psykholohiv z riznym rivnem samorehuliatcii [Peculiarities of the professional orientation of psychology students with different levels of self-regulation]. *Psykhohiia i osobystist — Psychology and specialness*, 1 (15), 146–157. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.1.163997> [in Ukrainian].
4. Shevchenko, N. F. (2013). Doslidzhennia profesiinoi spriamovanosti maibutnikh psykholohiv [Study of the professional orientation of future psychologists]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia: Pedahohika i psykholohiia — Bulletin of the Dnipropetrovsk University named after Alfred Nobel. Series: Pedagogy and psychology*, 1, 95–101. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduerp_2013_1_17 [in Ukrainian].
5. Didukh, M. M. (2020). Profesiina spriamovanist yak dynamichna yakist osobystosti [Professional orientation as a dynamic personality quality]. *Yurydychna psykholohiia — Legal psychology*, 1 (28), 56–64 [in Ukrainian].
6. Machushnyk, O. L. (2014). Interes do profesii yak chynnyk piznavalnoi aktyvnosti maibutnikh psykholohiv [Interest in the profession as a factor in the cognitive activity of future psychologists]. *Nauka i osvita — Science and education*, 5, 248–254 [in Ukrainian].
7. Fedoryshyn, B. O. (1996). Psykholoho-pedahohichni osnovy profesiinoi oriiientatsii [Psychological and pedagogical foundations of professional orientation]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Priadun, V. O. (2016). Poniattia profesiinoi spriamovanosti maibutnoho vchytelia matematyky [The concept of professional orientation of the future teacher of mathematics]. *Naukovi zapysky. Seriiia: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity — Proceedings. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education*, 9 (1), 28–34 [in Ukrainian].
9. Shevchenko, L. M. (2005). Profesiina spriamovanist: metodolohichni aspekt [Professional orientation: methodological aspect]. *Naukovyi visnyk — Scientific Bulletin*, 88, 204–215 [in Ukrainian].
10. Tolkov, O. S. (2014). Psykholohichni osoblyvosti spriamovanosti osobystosti studentiv [Psychological features of students' personality orientation]. *Problemy suchasnoi psykholohii — Problems of modern psychology*, 23, 630–639 [in Ukrainian].
11. Potorii, Ya. I. (2002). Osoblyvosti tsinnisno-motyvatciiinoi sfery studentiv [Peculiarities of the value-motivational sphere of students]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota — Practical Psychology and Social Work*, 2, 36–39 [in Ukrainian].
12. Sevostianov, P. O. (2017). Vzaiemozviazok vidkrytosti dosvidu ta smyslozhyttyevykh oriiientatsii u studentiv [The connection between openness to experience and meaningful life orientations for students]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia: Psykhohiia — Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series: Psychology*, 63, 12–16 [in Ukrainian].

T. O. Kovalkova,
A. A. Tymoshenko

RELATIONSHIP OF VALUE MEANINGFUL AND INDIVIDUALLY PSYCHOLOGICAL COMPONENTS IN THE PROCESS OF FORMATION OF THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Annotation. *The article examines the interrelationship of value meaningful and individually psychological components in the process of formation of the professional orientation of future psychologists. Based on the analysis of scientific literature, the theoretical foundations of the problem of the professional orientation of future psychologists are summarized. An empirical study of the relationship between value meaningful and individually psychological components in the process of formation of the professional orientation of future psychologists was conducted. It was found that almost half of the students have an orientation on interaction in professional activities. The predominance of such values as health (physical and mental), love (spiritual and physical), interesting work and the presence of good and faithful friends was highlighted. The lack of internal conflict between the desired and the available was investigated. It was determined that the vast majority of future psychologists have an average level of self-confidence; have no problems adapting to the social environment in which they are; open to interaction with others, accept themselves and their personal characteristics, understand them. The article emphasizes that more than half of the students are confident in their emotional attitude to the environment and understand their emotions, the majority of the studied have an internal locus of control, a tendency to dominance and leadership and a low level of escapism. As a result of the conducted correlation analysis, it was determined the presence of a negative moderate relationship between the degree of expression of the internal conflict between the desired and available and the level of expression of the following characteristics: adaptability, self-acceptance, acceptance of others, self-confidence. The presence of a weak negative relationship between the degree of expression of the internal conflict between the desired and available and the level of expression of such characteristics as: emotional comfort and internality was revealed. The presence of a positive moderate relationship between the degree of expression of the internal conflict between the desired and available and the level of escapism among students was established.*

Keywords: *relationship, individually psychological components, future psychologists, professional orientation, value meaningful components.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Ковалькова Тетяна Олександрівна — канд. пед. наук, доцентка, доцентка кафедри педагогіки та психології, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна, TatianaKovalkova@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2992-922X>

Тимошенко Анастасія Андріївна — магістрантка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, м. Київ, Україна, clarissa.tymoshenko.12@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7215-0507>

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Kovalkova T. O. — PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, TatianaKovalkova@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2992-922X>

Tymoshenko A. A. — a master's student, Taras Shevchenko Kyiv National University, Faculty of Psychology, Kyiv, Ukraine, clarissa.tymoshenko.12@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7215-0507>

Стаття надійшла до редакції / Received 06.02.2024